SET – 4

Series : BVM/1

कोड नं.
Code No. **22**

रोल नं.
Roll No.

परीक्षार्थी कोड को उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।
Candidates must write the Code on the title page of the answer-book.

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **15** हैं ।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गए कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर लिखें ।
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में **18** प्रश्न हैं ।
- **कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें ।**
- इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है । प्रश्न-पत्र का वितरण पूर्वाह्न में 10.15 बजे किया जायेगा । 10.15 बजे से 10.30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे ।
- Please check that this question paper contains **15** printed pages.
- Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
- Please check that this question paper contains **18** questions.
- **Please write down the Serial Number of the question before attempting it.**
- 15 minute time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30 a.m., the students will read the question paper only and will not write any answer on the answer-book during this period.

PARIKSHA 2019 PARIKSHA 2019

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)

SANSKRIT (Core)

समय : होरात्रयम् | *पूर्णाङ्काः : **100***
निर्धारित समय : 3 घंटे | *अधिकतम अंक : **100***
*Time allowed : **3** hours* | *Maximum Marks : **100***

निर्देशा :

सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि, संस्कृतेनैव लेखनीयानि ।

जहाँ स्पष्ट संकेत नहीं हैं, वहाँ उत्तर संस्कृत में ही दीजिए ।

Answer the questions in Sanskrit only unless stated otherwise.

अस्मिन् प्रश्नपत्रे **चत्वारः** *खण्डाः सन्ति ।*

इस प्रश्न-पत्र में **चार** *खण्ड हैं ।*

There are ***four*** *sections in this question paper.*

खण्डः क	:	अपठितांशावबोधनम् (अपठितांश – अवबोधन)	**10 अङ्काः**
SECTION A	:	(Unseen Reading Comprehension)	
खण्डः ख	:	संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् (संस्कृत रचनात्मक कार्य)	**15 अङ्काः**
SECTION B	:	(Sanskrit Writing Skills)	
खण्डः ग	:	अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (अनुप्रयुक्त व्याकरण)	**30 अङ्काः**
SECTION C	:	(Applied Grammar)	
खण्डः घ	:	भाग I – पठितांशावबोधनम् (पठितांश – अवबोधन)	**35 अङ्काः**
SECTION D	:	PART I – Reading Comprehension	
		भाग II – सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः (सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय)	**10 अङ्काः**
		PART II – General Introduction to Sanskrit Literature	

खण्डः क (SECTION A) — 10 अङ्काः

अपठितांशावबोधनम्

अपठितांश – अवबोधन

Unseen Reading Comprehension

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत ।

निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर दिये गये प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में लिखिए ।

Read the following passage and answer the given questions in Sanskrit.

गद्यांशः :

अस्माकं जीवने पदे पदे प्रत्येकं कार्येषु विज्ञानं व्याप्तमस्ति । विज्ञानस्य चमत्कारान् दृष्ट्वा वयम् आश्चर्यं कुर्मः । सर्वेषु क्षेत्रेषु एव विज्ञानस्य लाभाः दृश्यन्ते । अद्य वयं वाष्पयानेन देशदेशान्तरेषु परिभ्रमामः । पोतेन अनायासं नदीः समुद्रांश्च तरामः । विमानेन आकाशे स्वच्छन्दं विहरामः । अद्य तु राकेट इति यन्त्रेण तु चन्द्रमसि अपि भ्रमणाय प्रयत्नं कुर्मः । मोटर-बस-कार-स्कूटरादिभिः विविधैः यानैः तु वयं प्रतिदिनं प्रतिपलं च गमनागमनं कुर्मः । अद्य अस्माकं जीवने विद्युतः उपयोगं तु सर्वत्र दृश्यते । रात्रीणां अन्धकारे विद्युद्दीपकं प्रज्वाल्य सर्वत्र प्रकाशं कुर्मः । विद्युतः प्रभावेण व्यजनानि चलन्ति, रोमाञ्चकारिणि दारूणेऽपि शिशिरे शैत्यभयं न भवति । एवमेव ग्रीष्मतापोऽपि न अनुभूयते । उद्योगक्षेत्रेषु विद्युतः शक्त्या मुद्रणयन्त्राणि, अनेकानि यन्त्रोपकरणानि चलन्ति । तैः नवीनानि वस्तूनि निर्मीयन्ते ।

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) ½ × 4 = 2

एक शब्द में उत्तर दीजिए । (केवल **चार** प्रश्न)

Answer in one word of any f**our** questions :

(i) अस्माकं जीवने पदे पदे किं व्याप्तम् ?

(ii) विज्ञानस्य कान् दृष्ट्वा वयम् आश्चर्यं कुर्मः ?

(iii) वयं देशदेशान्तरेषु केन परिभ्रमामः ?

(iv) वयं केन समुद्रान् तरामः ?

(v) केन आकाशे स्वच्छन्दं विहरामः ?

(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्न**द्वयम्**) 2 × 2 = 4

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए : (केवल **दो** प्रश्न)

Answer in a complete sentence of any **two** questions :

(i) वयं रात्रीणाम् अन्धकारे कथं सर्वत्र प्रकाशं कुर्मः ?

(ii) वयम् चन्द्रमसि केन गन्तुं शक्नुमः ?

(iii) उद्योगक्षेत्रेषु विद्युतः शक्त्या किं किं भवति ?

(इ) यथानिर्देशम् उत्तरत – (केवलं प्रश्न**चतुष्टयम्**) : ½ × 4 = 2

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए : (केवल **चार** प्रश्न)

Answer as directed of any **four** questions :

(i) 'सर्वेषु' इति पदस्य विशेष्यपदं किं प्रयुक्तम् ?

(ii) 'गगने' इति पदस्य अत्र किं पर्यायपदं प्रयुक्तम् ?

(iii) 'गमनम्' इत्यस्य अत्र किं विलोमपदं प्रयुक्तम् ?

(iv) 'परिभ्रमामः' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किं प्रयुक्तम् ?

(v) तैः नवीनानि वस्तूनि निर्मीयन्ते इति वाक्ये 'तैः' इति सर्वनामपदं केभ्यः प्रयुक्तम् ?

(ई) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत । 2

इस अनुच्छेद के लिए उपयुक्त शीर्षक संस्कृत में लिखिए ।

Write a suitable title for this passage in Sanskri At.

खण्डः ख (SECTION B) 15 अङ्काः

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्

संस्कृत रचनात्मक कार्य

Sanskrit Writing Skills

2. रुग्णतायाः कारणात् अवकाशप्राप्त्यर्थं प्रधानाचार्यं प्रति लिखिते प्रार्थनापत्रे मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दैः रिक्तस्थानानि पूरयत । ½ × 10 = 5

बीमारी के कारण अवकाश लेने के लिए प्रधानाचार्य को लिखे गए प्रार्थनापत्र में मञ्जूषा में दिये शब्दों से रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।

Fill in the blanks with the words from the given box, regarding an application for sick leave to the Principal.

सेवायाम्,

__(i)__,

राजकीय सर्वोदय विद्यालयः

दिल्ली ।

विषयः – अवकाशप्रदानाय प्रार्थनापत्रम् ।

__(ii)__,

सविनयं निवेदनम् अस्ति यद् अहम् विगत, रात्रेः एव __(iii)__ पीडितः अस्मि । येनाहम् __(iv)__ विद्यालयम् आगन्तुम् __(v)__ अस्मि । कृपया द्विदिवसपर्यन्तम् __(vi)__ अवकाशम् __(vii)__ माम् __(viii)__ भवन्तः । अहं भवताम् __(ix)__ भविष्यामि ।

सधन्यवादः,

भवदीयः __(x)__

अरुणः

कक्षा द्वादशी 'अ'

क्रमाङ्कः 16

मञ्जूषा

तीव्रज्वरेण, मान्याः, अध्ययनाय, प्रधानाचार्य महोदयाः, असमर्थः, शिष्यः, अनुगृह्णन्तु, कृतज्ञः, प्रदाय, मह्यम्

3. मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया अधोलिखितायां लघुकथायां रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथां पुनः लिखत ।

½ × 10 = 5

मंजूषा में दिये गये शब्दों की सहायता से निम्नलिखित लघुकथा में रिक्त स्थानों की पूर्ति कर कथा को पुनः लिखिए ।

Fill in the blanks of the following short story with the help of the words given in the box below and rewrite the same :

कथा :

आसीत् गोदावरीतीरे विशालः ___(i)___ । तत्र विविधाः पक्षिणः ___(ii)___ निवसन्ति स्म । एकदा कश्चन ___(iii)___ तत्र आगत्य ___(iv)___ तण्डुलकणान् ___(v)___ जालम् प्रासारयत् स्वयं च ___(vi)___ भूत्वा कपोतानाम् ___(vii)___ कृतवान् । अत्रान्तरे चित्रग्रीवनामा कश्चन कपोतराजः ___(viii)___ तत्र आगतः । तत्र प्रकीर्णान् ___(ix)___ दृष्ट्वा सः सविस्मयं चिन्तितवान् यत् निर्जने वने तण्डुलानां प्रकीर्णनं ___(x)___ कृतम् भवेत् ? अवश्यमेव किमपि रहस्यमेव ।

मञ्जूषा

केन, रात्रौ, शाल्मलीवृक्षः, सपरिवारः, व्याधः, बहून्, प्रतीक्षाम्, तण्डुलकणान्, विकीर्य, प्रच्छन्नः ।

4. 'परोपकारः' **अथवा** 'मम वाटिका' इति विषयमधिकृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां साहाय्येन **पञ्च**संस्कृतवाक्यैः एकम् अनुच्छेदं लिखत । **1 × 5 = 5**

मञ्जूषा में दिये गये शब्दों की सहायता से 'परोपकार' **अथवा** 'मम वाटिका' इस विषय पर **पाँच** संस्कृत वाक्यों में एक अनुच्छेद लिखिए ।

With the help of the words given in the box below describe 'Paropkar' **or** 'Mam Vatika' in **five** sentences in Sanskrit.

मञ्जूषा

परोपकारः, नद्यः, वृक्षाः, मेघाः, शरीरम्, वहन्ति, फलन्ति, वर्षन्ति, परोपकाराय, सज्जनाः, प्रकृतिः, अपि, सदा

अथवा/OR

वाटिकायाः, स्थानम्, वृक्षाः, लताः, पादपाः, भ्रमामि, सौन्दर्यम्, मालाकारः, पुष्पाणि, शोभन्ते, वृक्षपंक्तिः, पक्षिणः

खण्डः ग (SECTION C) 30 अङ्काः

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

अनुप्रयुक्त व्याकरण

Applied Grammar

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिविच्छेदं कुरुत – (केवलं प्रश्नषट्कम्) 1 × 6 = 6

निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों का सन्धिविच्छेद कीजिए : (केवल छः प्रश्नः)

Disjoin Sandhi's in the underlined words of the following sentences. (Only **six** questions)

(i) अस्त्यस्माकं गेहे कोऽपि प्रातराशः ।

(ii) तदुपविशतु आर्यः ।

(iii) हितान्न यः संशृणुते स किं प्रभुः ?

(iv) प्राचीनश्च एषः श्वेतस्तूपः ।

(v) अथ प्रतिषिद्धः कौमुदी-महोत्सवः ।

(vi) प्रासादोऽपि अत्रैव वर्तते ।

(vii) उत्तरं दक्षिणं चायनम् ।

6. निम्नलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितसमस्तपदानां विग्रहं कुरुत । (केवलं प्रश्नषट्कम्) 1 × 6 = 6

निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित समस्त पदों के विग्रह कीजिए । (केवल छः प्रश्न)

Expound the underlined words of the following sentences. (any **six** questions)

(i) अनेनैव कृताः कल्पभेदाः ।

(ii) सदयम् हृदयम् भाति ।

(iii) दुराराध्या राजलक्ष्मीः ।

(iv) सुमहिमा यद्यस्ति किम् ।

(v) व्रजन्ति ते मूढधियः पराभवम् ।

(vi) सर्वे यथास्थानम् उपविशन्ति ।

(vii) अयमेव अहोरात्रम् जनयति ।

7. अधोलिखितवाक्येषु कोष्ठकान्तर्गतं प्रकृतिं प्रत्ययं च योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत । (केवलं प्रश्नाष्टकम्) $1 \times 8 = 8$

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत दी गई प्रकृति के साथ निर्दिष्ट प्रत्यय को जोड़कर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए । (कोई **आठ** प्रश्न)

Fill in the blanks in the following sentences by adding suffixes to the roots and words given in the brackets of any **eight** questions.

(i) अरुणः प्रकाशः पूर्वस्यां _______ मरीचिमालिनः । (भग + मतुप्)

(ii) आर्यं शिरसा _______ विज्ञापयति । (प्र + नम् + ल्यप्)

(iii) _______ यद्यस्ति किं पातकैः । (पिशुन + तल्)

(iv) _______ च न परिभ्रष्टम् । (सत् + त्व)

(v) _______ अयम् दरिद्रभावः । (रम् + अनीयर्)

(vi) अभियानम् _______ आसीत् । (साहस + ठक्)

(vii) येषाम् अन्यत्र अपि _______ गतिः वर्तते । (विद् + शानच्)

(viii) केन इदं _______ ? (कथ् + क्त)

(ix) अहम् कौमुदीमहोत्सवस्य प्रयोजनं _______ इच्छामि । (श्रु + तुमुन्)

8. अधोलिखितवाक्येषु कर्तृक्रियापदयोः अन्वितिं कुरुत । $1 \times 5 = 5$

निम्नलिखित वाक्यों में कर्ता एवं क्रियापदों की अन्विति कीजिए ।

Write the suitable verbs according to the subject in the following sentences.

(i) नेपथ्ये वैतालिकौ काव्यपाठं _______। (कुर्वन्ति/कुरुतः)

(ii) मत्स्यजीविनः समागत्य मत्स्यसंक्षयं _______ । (करिष्यतः/करिष्यन्ति)

(iii) मठानां विशालता भव्यता च प्रेक्षकान् प्रसभम् _________ ।(आकर्षन्ति/आकर्षतः)

(iv) अयमेव अहोरात्रं _______ (जनयति/जनयतः)

(v) चतुर्भिः पुरुषः _______ । (परीक्ष्यते/परीक्ष्यन्ते)

अथवा/OR

अधोलिखितवाक्येषु विशेष्यैः सह मञ्जूषायाः विशेषणपदानि योजयत ।

निम्नलिखित वाक्यों में विशेष्यों के साथ मञ्जूषा से विशेषण पदों को जोड़िए ।

Add the appropriate adjectives from the box with their qualifying nouns in the following sentences.

(i) एवं ______ भोजनानां दात्री भव ।

(ii) ग्रीष्मे ______ भूमिः धूसरवर्णा जायते ।

(iii) अयमेव वत्सरं ______ भागेषु विभनक्ति ।

(iv) समिद्भिः ______ छदिप्रान्तः ।

(v) सत्येन पन्था विततो ______ ।

मञ्जूषा

अतिनमितः, देवयानः, शोभनानां, द्वादशसु, नीलवर्णा

9. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकपदैः सह उपयुक्तविभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत । (केवलं प्रश्नपञ्चकम्)

1 × 5 = 5

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक में दिये गये शब्दों में उपयुक्त विभक्ति का प्रयोग कर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए । (केवल **पाँच** प्रश्न)

Fill in the blanks using appropriate case-endings with the words given in the brackets in the following sentences : (Only **five** sentences)

(i) तत् अलं भवतः __________ । (सन्ताप)

(ii) _______ (सर्व) नमो नमः ।

(iii) स स्तम्भः ________ (विकृति) विना तथैव तिष्ठति ।

(iv) अस्माकं प्राचार्यः _________ (छात्र) पारितोषिकं दास्यति ।

(v) सुखं हि ________ अनुभूय शोभते । (दुःख)

(vi) अनागतविधाता प्रत्युत्पन्नमतिश्च निष्क्रान्तौ ________ सह । (परिजन)

खण्डः घ (SECTION D) — 35 अङ्काः

भाग – I

PART – I

पठितांशावबोधनम्

पठितांश – अवबोधन

Reading Comprehension

10. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत । **5**

निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर उन पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following prose passages and answer the questions based on them in Sanskrit.

गद्यांशः

तेषां तत् कुलिशपातोपमं वचः समाकर्ण्य अनागतविधाता सर्वान् मत्स्यान् आहूय इदम् अवदत् – अहो ! श्रुतं भवद्भिः यत् मत्स्यजीविभिः अभिहितम् ? तद् रात्रावपि गम्यतां किञ्चित् निकटं सरः । उक्तं च –

अशक्तैर्बलिनः शत्रोः कर्तव्यं प्रपलायनम् ।

आश्रितव्योऽथवा दुर्गः नान्या तेषां गतिर्भवेत् ।।

प्रश्नाः

(I) एकपदेन उत्तरत । **½ × 2 = 1**

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) कः सर्वान् मत्स्यान् आहूय अवदत् ?

(ii) बलिनः शत्रोः अशक्तैः किं कर्तव्यम् ?

(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत – (केवलं प्रश्न**मेकम्**) **2 × 1 = 2**

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए । (केवल **एक** प्रश्न)

Answer in a complete sentence of any **one** question.

(i) मत्स्यजीविनां वचः कीदृशम् आसीत् ?

(ii) अनागतविधाता मत्स्यान् रात्रौ अपि आत्मरक्षार्थं कुत्र गन्तुम् अकथयत् ?

(III) यथानिर्देशम् उत्तरत । (केवलं प्रश्न**चतुष्टयम्**)

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए । (केवल **चार** प्रश्न)

Answer as directed of any **four** questions.

(i) 'वचः' इत्यस्य विशेषणपदं किं प्रयुक्तम् ? **½ × 4 = 2**

(ii) 'शक्तैः' इति पदस्य विलोमपदं किं प्रयुक्तम् ?

(iii) 'अवदत्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किं प्रयुक्तम् ?

(iv) 'तडागः' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ?

(v) 'भवद्भिः' इति सर्वनामपदं केभ्यः प्रयुक्तम् ?

11. अधोलिखितं पद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत । **5**

निम्नलिखित पद्यांश को पढ़कर उस पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following verse and answer the questions based on them in Sanskrit.

पद्यम्

स किंसखा साधु न शास्ति योऽधिपम्, हितान्न यः संशृणुते स किंप्रभुः ।
सदानुकूलेषु हि कुर्वते रतिम्, नृपेष्वमात्येषु च सर्वसम्पदः ।।

प्रश्ना :

(I) एकपदेन उत्तरत । **½ × 2 = 1**

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) यः अधिपं साधु न शास्ति स किम् उच्यते ?

(ii) सदानुकूलता केषु भवेत् ?

(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (प्रश्न**मेकम्**) **2 × 1 = 2**

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए । (**एक** प्रश्न)

Answer in a complete sentence of any **one** question.

(i) किंप्रभुः कः भवति ?

(ii) यत्र राजा मन्त्रिणः च परस्परं सहयोगिनः भवन्ति, तत्र राज्ये काः निवसन्ति ?

(III) यथानिर्देशम् उत्तरत । (केवलं प्रश्न**चतुष्टयम्**) ½ × 4 = 2

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए । (कोई **चार** प्रश्न)

Answer as directed of any **four** questions.

(i) 'नृपेष्वमात्येषु' इत्यस्य विशेषणं किम् ?

(ii) 'दुष्टः राजा' इत्यर्थे किं पदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(iii) 'कुर्वते' इत्यस्य कर्तृपदं किम् ?

(iv) 'प्रतिकूलेषु' इति पदस्य विलोमपदम् किं प्रयुक्तम् ?

(v) 'राजानम्' इति पदस्य पर्यायपदं किं प्रयुक्तम् ?

12. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् यथानिर्देशम् उत्तरत । **5**

निम्नलिखित नाट्यांश को पढ़कर उस पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following drama passage and answer the questions based on them in Sanskrit.

नाट्यांशः :

राजा – आर्य वैहीनरे ! आभ्यां वैतालिकाभ्यां सुवर्णशतसहस्रं दापय ।

चाणक्यः – (सक्रोधम्) वैहीनरे ! तिष्ठ, तिष्ठ । न गन्तव्यम् । वृषल ! किम् अस्थाने महान् प्रजा – धनापव्ययः ?

राजा – (सक्रोधम्) आर्येण एव सर्वत्र निरुद्धचेष्टस्य मे बन्धनम् इव राज्यम्, न राज्यम् इव ।

चाणक्यः – वृषल ! स्वयम् अनभियुक्तानाम् राज्ञाम् एते दोषाः सम्भवन्ति ।

राजा – यद्येवं तर्हि कौमुदीमहोत्सव – प्रतिषेधस्य तावत् प्रयोजनम् श्रोतुम् इच्छामि ।

चाणक्यः – कौमुदी-महोत्सवस्य आयोजनस्य प्रयोजनम् ज्ञातुम् इच्छामि ।

राजा – प्रथमं मम आज्ञायाः पालनम् ।

प्रश्नाः

(I) एकपदेन उत्तरत । ½ × 2 = 1

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) चाणक्यः राज्ञे कस्य सम्बोधनस्य प्रयोगं करोति ?

(ii) राजा कस्य प्रतिषेधस्य प्रयोजनं श्रोतुम् इच्छति ?

(II) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्न**मेकम्**) 2 × 1 = 2

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए । (केवल **एक** प्रश्न)

Answer in a complete sentence of any **one** question.

(i) राजा वैतालिकाभ्याम् किम् दापयितुम् इच्छति ?

(ii) नाट्यांशेऽस्मिन् कस्य प्रथमम् आज्ञापालनम् कथितम् कस्य च आज्ञाया उल्लंघनं कथितम् ?

(III) यथानिर्देशम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) ½ × 4 = 2

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए । (कोई **चार** प्रश्न)

Answer as directed of any **four** questions.

(i) प्रजाधनापव्ययः इत्यस्य विशेषणपदम् किम् ?

(ii) अनभियुक्तानां 'राज्ञाम् दोषाः सम्भवन्ति' इत्यत्र कर्तृपदम् किम् अस्ति ?

(iii) 'गुणाः' इति पदस्य विलोमपदं किं प्रयुक्तम् ?

(iv) 'मम आज्ञायाः पालनम्' अत्र 'मम' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(v) 'अन्यत्' इत्यस्य समानार्थकं पदं किं प्रयुक्तम् ?

13. यथानिर्देशम् उत्तरत । 2 × 2 = 4

निर्देशानुसार उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

(i) "विभवानुवशा भार्या समदुःखसमो महान् ।"

अस्य श्लोकांशस्य सन्दर्भग्रन्थः कः ? तस्य लेखकः च कः इति लिखत ।

(ii) "देव ! कः अन्यः जीवितुकामो देवस्य शासनम् अतिवर्तेत ?"

इदं वाक्यं कः कं प्रति कथयति ?

अथवा/OR

(i) "हितान्न यः संशृणुते स किं प्रभुः ।"

इति श्लोकांशः कस्मात् ग्रन्थात् संग्रहीतः ? कश्च अस्य लेखकः ?

(ii) "प्रयोजनमन्तरा चाणक्यः स्वप्नेऽपि न चेष्टते"

इति वाक्यं कः कं प्रति कथयति ?

14. प्रत्येकम् अंशस्य प्रदत्त भावार्थ-त्रयात् शुद्धं भावार्थं चित्वा लिखत । 2 × 2 = 4

प्रत्येक अंश के लिए दिये गये तीन भावार्थों में से शुद्ध भावार्थ का चयन करके लिखिए ।

Pick out and write the correct one out of the three explanations given for each of the following lines.

(i) सूत्रधारः सर्वव्यवहारस्य ।

भावार्थ :

(क) सकलकार्याणाम् आरम्भाय सूत्रधारः मञ्चे प्रविशति ।

(ख) प्रातः सूर्ये उदिते सति एव संसारस्य सर्वे व्यवहाराः आरम्भन्ते ।

(ग) सूत्रधारस्य सर्वः व्यवहारः मनोहरः ।

(ii) “एको हि दोषो गुणसन्निपाते निमज्जतीन्दोः किरणेष्विवाङ्कः ।”

भावार्थ :

(क) यदि कस्मिन्नपि गुणानाम् समूहः स्यात्, तर्हि तेषु गुणेषु एकः दोषः तथैव निलीयते यथा चन्द्रकिरणेषु मलिनचिह्नमपि प्रभावहीनं भवति ।

(ख) गुणसमूहे एकोऽपि दोषः भयङ्करः भवति ।

(ग) यत्र गुणाः भवन्ति तत्र एकः दोषः अपि संभाव्यते ।

अथवा/OR

अधोलिखितस्य पद्यस्य प्रदत्तं भावार्थं मञ्जूषाप्रदत्तपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत । ½ × **8** = **4**

निम्नलिखित पद्य में दिये गये भावार्थ को मञ्जूषा में दिये गए शब्दों से पूर्ण कर पुनः लिखिए ।

Complete the central idea of the given verse with the words given in the box below and rewrite the same.

यस्तु सर्वाणि भूतान्यात्मन्येवानुपश्यति,
सर्वभूतेषु चात्मानम् ततो न विजुगुप्सते ।।

भावार्थः :

संसारे यः ___(i)___ सर्वान् प्राणिनः स्वकीये ___(ii)___ सस्नेहं पश्यति, अर्थात् सर्वान् जनान् ___(iii)___ पश्यति, यतः सर्वे जनाः तेन सदृशाः इव । एवमेव यः सर्वेषु ___(iv)___ आत्मानं पश्यति, अर्थात् एक एव ___(v)___ सर्वेषु विराजते यः ___(vi)___ वर्तते इति ज्ञानं जायते, तत्पश्चात् सः मानवः केनापि सह ___(vii)___ कर्तुं न शक्नोति । सः ___(viii)___ भवति ।

मञ्जूषा

हृदये, प्राणिषु, आत्मवत्, आत्मा, मनुष्यः, सर्वप्रियः, घृणाम्, मयि ।

15. अधोलिखितश्लोकद्वयस्य प्रदत्तान्वये उचित पदैः रिक्तस्थानपूर्तिं कृत्वा अन्वयं पुनः लिखत । ½ × **8** = **4**

निम्नलिखित **दो** श्लोकों के दिये गये अन्वयों में उचित पदों से रिक्त स्थानों की पूर्ति कर अन्वय को पुनः लिखिए ।

The prose-order renderings of the following **two** verse have been given below. Fill in the blanks and rewrite the same.

(क) अद्‌भिः गात्राणि शुध्यन्ति बुद्धिः ज्ञानेन शुध्यति ।
अहिंसया च भूतात्मा मनः सत्येन शुध्यति ।

अन्वयः –

गात्राणि अद्‌भिः ___(i)___ । बुद्धिः ___(ii)___ शुध्यति । अहिंसया ___(iii)___ ___(iv)___ सत्येन च शुध्यति ।

(ख) विद्यमाना गतिः येषामन्यत्रापि सुखावहा ।
ते न पश्यन्ति विद्वांसो देहभङ्गं कुलक्षयम् ।।

अन्वयः –

येषाम् ___(i)___ अपि विद्यमाना गतिः ___(ii)___ , ते ___(iii)___ देहभङ्गम् कुलक्षयम् ___(iv)___ पश्यन्ति ।

16. अधोलिखितानां 'क' स्तम्भस्य वाक्यांशानां 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशैः सह सार्थकसम्मेलनं कृत्वा वाक्यानि पुनः लिखत । **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित 'क' स्तम्भ के वाक्यांशों का 'ख' स्तम्भ के वाक्यांशों के साथ सार्थक मिलान करके वाक्यों को पुनः लिखिए ।

Match the following sentences of column 'क' with the suitable sentences of column 'ख' and rewrite the same.

'क'	**'ख'**
(i) एष एव अङ्गीकरोति	(अ) स्फीता भवन्त्यापदः ।
(ii) निर्वैरा विमुखीभवन्ति	(ब) निघर्षणच्छेदनतापताडनैः ।
(iii) तृणानि भूमिरुदकम्	(स) उत्तरं दक्षिणं चायनम् ।
(iv) तथा चतुर्भिः पुरुषः परीक्ष्यते	(द) वाक्चतुर्थी च सूनृता ।

17. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां प्रसङ्गानुसारं शुद्धम् अर्थं चित्वा लिखत । (केवलं प्रश्न**चतुष्टम्**) **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित शब्दों के प्रसंगानुसार शुद्ध अर्थ चुनकर लिखिए । (कोई **चार** प्रश्न)

Select and write the appropriate meanings of the underlined words in the following sentences. (Any **four** questions)

(i) इन्दुकिरणेषु अङ्क इव ।

(क) चिह्नम्

(ख) कलङ्कः

(ग) क्रोडः

(ii) आप्तकामाः ऋषयः येन आक्रमन्ति यत्र तत् सत्यस्य परमं निधानम् –

(क) आश्रयः

(ख) मुख्यम्

(ग) कोषः

(iii) सत्त्वं च न परिभ्रष्टं यद् दरिद्रेषु दुर्लभम् ।

(क) सात्त्विकः

(ख) मनः

(ग) जीवः

(iv) वेदा एतस्य एव <u>वन्दिनः</u> ।

(क) स्तुतिगायकाः

(ख) स्नेहिनः

(ग) मानिनः

(v) यथा चतुर्भिः <u>कनकं</u> परीक्ष्यते ।

(क) सुवर्णम्

(ख) पुष्पम्

(ग) कर्णः

खण्डः घ (SECTION D) **10 अङ्काः**

भाग – II

PART – II

सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः

सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय

General Introduction to Sanskrit Literature

18. (अ) अधोलिखितेषु कस्यापि **एकस्य** कवेः संक्षिप्तः परिचयः संस्कृतेन लेख्यः । **5**

निम्नलिखित में से किसी **एक** कवि का संक्षिप्त परिचय संस्कृत में लिखिए ।

Write a brief note on any **one** of the following Part in Sanskrit.

(i) भारविः

(ii) भर्तृहरिः

(iii) कालिदासः

अथवा / OR

अधोलिखितेषु वाक्येषु मञ्जूषा पद–साहाय्येन रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत । **½ × 10 = 5**

निम्नलिखित वाक्यों में मञ्जूषा के पदों की सहायता से रिक्त स्थानों की पूर्ति कर पुनः लिखिए ।

Fill in the blanks in the following sentences using the words from the box and rewrite the same.

(i) नाटकं _________ एव एकः भेदः ।

(ii) नाट्यशास्त्रस्य रचयिता _________ आसीत् ।

(iii) कालिदासस्य __________ प्रसिद्धा ।

(iv) छन्दोरहितरचना __________ कथ्यते ।

(v) पञ्चतन्त्रस्य लेखकः ________ अस्ति ।

(vi) गद्यपद्यमयी रचना _______ इति कथ्यते ।

(vii) _______ आख्यायिका च गद्यकाव्यस्य प्रमुखं भेदद्वयम् ।

(viii) नाटकस्य अन्ते __________ भवति ।

(ix) रसाः __________ भवन्ति ।

(x) छन्दोयुक्तरचना __________ कथ्यते ।

मञ्जूषा

उपमा, रूपकस्य, भरतः, पद्यम्, चम्पूः, गद्यम्, विष्णुशर्मा, कथा, भरतवाक्यम्, नव

(आ) महाकाव्यस्य काश्चन पञ्चविशेषताः संस्कृतेन लिखत । **5**

महाकाव्य की किन्हीं **पाँच** विशेषताओं को संस्कृत में लिखिए ।

Write any **five** characteristics of Mahakavya in Sanskrit.

____

BVM/1 EXAMINATION 2019 • BVM/1 EXAMINATION 2019 • BVM/1 EXAMINATION 2019